

Josep Ferrer

LA VEU VIVA DE JOAN FUSTER

De viva veu. Entrevistes (1952-1992)

Joan Fuster

Pròleg d'Enric Sòria

Tria i introducció d'Isidre Crespo

578 pp., 2a ed., 2022, Catarroja-València, Editorial Afers/Institució Alfons el Magnànim

La segona edició, «corregida i ampliada», del *De viva veu*, el recull, amb voluntat exhaustiva, de les entrevistes periodístiques que Joan Fuster va concedir durant la seva vida, és una encertada contribució a la celebració de l'Any Fuster 2022. I, alhora, aquesta nova edició continua assegurant editorialment la divulgació d'uns textos que transmeten, amb mil matisos, les actituds i les posicions de Fuster sobre el País Valencià, el poble valencià i la societat valenciana; sobre els Països Catalans; sobre la cultura i la cultura literària en general i la valenciana i catalana en particular; sobre la seva obra mateixa, en general (estil, gèneres, motivacions, recepció, professionalització com a escriptor i més aspectes), i també quant a alguns dels títols d'aquesta obra en concret, i encara sobre els periòdics on havia publicat regularment; sobre una colla de personalitats que va conèixer i tractar; sobre la nació, el nacionalisme i la reivindicació nacional; sobre la llengua i el conflicte lingüístic, especialment al País Valencià, però també a la resta del domini lingüístic; sobre la política i les polítiques al País Valencià en la nova autonomia; sobre l'esquerra i el marxisme; sobre la situació europea i internacional; i, molt destacadament, sobre ell mateix i la seva vida: la seva actitud relativa a qüestions cíviques, polítiques, filosòfiques, ètiques i religioses; autors i obres preferits; manera de ser i de fer; trajectòria personal i vida de cada dia. És a dir, sobre tot, o gairebé tot, allò que ell havia anat tocant i fent en la seva intensa vida intel·lectual i cívica, que fou molt, immens.

Aquesta edició conté vuitanta entrevistes (setze més que la primera edició), publicades entre els anys 1952 i 1992, però amb una distribució molt irregular segons els anys. Hi ha onze anys sense cap entrevista (1953, 1954, 1955, 1957, 1960, 1962, 1971, 1985, 1988, 1989 i 1990). Els altres anys en tenen, cadascun d'aquests, entre una i tres, excepte el 1968 i el 1977, que en tenen sis cada any, i tota la resta, quinze entrevistes, es concentra en els cinc primers mesos de 1992. Això és colpidor: és que Fuster «pressentia» la seva fi tan acostada? N'hi ha per a creure-ho. I no solament

la quantitat: aquestes darreres entrevistes compten entre les de contingut més dens, tant conceptual com informatiu; Fuster s'hi esplaia a pleret, amb la complicitat d'uns entrevistadors molt competents. D'una altra banda, cal entendre que, per la naturalesa mateixa d'aquest material, els temes van apareixent entremesclats i reiterats al llarg del llibre, que esdevé, així, una mena de calaix de sastre, a l'albir dels entrevistadors, perquè Fuster responia, disciplinat, en cada moment segons què li demanaven. També cal tenir en consideració el context en què les entrevistes van esdevenir-se: fins al 1976 (les trenta-quatre primeres entrevistes) regia la censura franquista, que condicionava tant les demandes com les respostes.

El tema que, de molt, predomina en *De viva veu* és l'impacte provocat per *Nosaltres, els valencians* d'ençà que va aparèixer el 1962. El llibre que alguns demanaven que fos oblidat, i que alguns ho demanen encara ara, resulta que és el llibre que interessava més gent, perquè si la gran majoria dels entrevistadors requerien a Fuster que en parlés és perquè pensaven que la majoria dels seus lectors s'hi interessaven. No debades Fuster mateix calculava, l'any 1987, basant-se en les dades dels editors, que se n'havien venut al voltant de 100.000 exemplars (p. 403). Del *Nosaltres*, se'n parla en 79 pàgines de *De viva veu*, de les 501 que hi ocupa el corpus d'entrevistes: gairebé, doncs, el 17 %. I arribaríem al voltant del 25 % si hi comptàvem les pàgines en què Fuster toca molts temes sense referir-se al *Nosaltres*, però que hi tenen una relació ben directa, com és el cas de quan respon sobre el caràcter peculiar de la burgesia valenciana i de com ha condicionat l'evolució del país (1977, pp. 223-224; 1984, pp. 367-369, i en força més llocs fins al final, el 1992, pp. 532-533); o sobre el procés de despersonalització del poble valencià (1968, p. 113); o sobre una presumpta «descatalanització» del poble català (incloent-hi valencians i mallorquins) sota el franquisme (1967, pp. 91-92); o sobre qüestions relatives al debat a l'entorn del nivell d'industrialització valenciana d'aleshores (1987, p. 395); o sobre el caràcter nacional del País Valencià i els Països Catalans (1987, pp. 403-404); o per què els partits nacionals valencians no acaben de reeixir a crear-se una base sòlida (1992, p. 442 i també 477). Etcètera.

Tornant a *Nosaltres, els valencians*, Fuster és requerit recurrentment a respondre sobre quatre aspectes d'aquesta obra: la gènesi, la intencionalitat, la recepció i la vigència. Quant a la gènesi del *Nosaltres*, Fuster en parla en diversos llocs de *De viva veu*, així, per exemple, interrogat sobre si el llibre va ser l'inici d'un cert despertar, Fuster diu: «Més aviat a l'inrevés. El llibre surt de converses, d'inquietuds, i de gent que ja es movia. Va ser, doncs, un resum de meditacions i reflexions en certa manera col·lectives» (1975, p. 202); al final de la vida Fuster concreta i

detalla més: «En l'origen del llibre hi ha molts anys d'haver anat predicant una miqueta, com fèiem en aquella època, xerrant, fent conferències pels pobles, i de reflexionar sobre els problemes del país. Bàsicament, ja tenia clars tant la meua presa de posició ideològica com el material, les referències històriques, etc. L'únic que faltava era esquematitzar-ho, posar-ho en ordre i escriure-ho. Jo no m'ho havia proposat, però Max Cahner [...] m'insistí —haviem parlat moltes vegades d'aquest tema—: “Home, podies fer un llibre sobre això...”» (1992, p. 521).

La intencionalitat i, en conseqüència, el caràcter com a obra de *Nosaltres, els valencians*, és l'altre tema que apareix en moltes entrevistes i sobre el qual Fuster sempre respon, invariablement, en un mateix sentit: «Jo vaig escriure *Nosaltres, els valencians*, que en definitiva no és sinó un pamflet polític, és a dir un llibre que està pensat per a suscitar en els valencians una inquietud per la seua pròpia consciència de país» (1967, p. 197), cosa que repetirà fins al final dels seus dies: «*Nosaltres, els valencians*, en ser publicat l'any 62, tenia un caràcter, no exactament provocatiu, sinó més aviat polèmic, amb la intenció de tocar punts de la història i de l'actualitat valencianes que habitualment no s'havien tractat» (1992, p. 465), i encara, *a contrario sensu*: «...jo ja vaig dir des del primer dia que allò no era un catecisme...» (1992, p. 437).

La recepció i la vigència del *Nosaltres* apareixen generalment entrelligades en les entrevistes a partir de mitjan anys setanta, a causa de la virulenta deriva sucursalista i quintacolumnista que prengué la política valenciana en els debats per l'estatut autònom, primer, i pel govern de la Generalitat, després. Abans d'això, hi havia hagut un silenci sobre el llibre que sorprenia Fuster i del qual es doïa: «*Nosaltres els valencians* i *El País Valencià* van aparèixer en una diferència de mesos, curta. L'“impacte” em deixà molt sorprès. Van fer molt de soroll entorn d'*El País Valencià*, però van callar com unes putes respecte a *Nosaltres, els valencians*. La “polèmica”, si hagués estat possible, resultava més lògica sobre *Nosaltres, els valencians*...» (1972, p. 160). Però fou un silenci diguem-ne «fèrtil», perquè, per sota, el llibre va anar fent camí i se n'estenia la influència (i no solament al País Valencià), i Fuster ho reconeixia, en dos aspectes: d'una banda, «...no estic descontent de *Nosaltres, els valencians*, ni, en un altre nivell, d'*El País Valencià*. Són llibres que han tingut una utilitat clara, immediata: han obert els ulls als uns, han irritat els altres, i en general han servit perquè els valencians, i els catalans de les altres regions —alguns, és clar— s'hagin plantejat problemes que semblaven soterrats...» (1965, p. 61); i, d'una altra banda, «...en els aproximadament trenta darrers anys molts punts del llibre han estat discutits, uns certificats

i uns altres corregits per part bàsicament de sociòlegs i historiadors. I això, doncs mira, és una part positiva d'aquest llibre, perquè ha suggerit, al llarg de molts anys, investigacions noves... Pensa que en 1962 la bibliografia sobre el País era precària...» (1992, p. 465). Però alhora que es mostrava content per aquests aspectes molt positius de la recepció del llibre, s'havia de defensar dels atacs que rebé a partir que la política dels seus «amics» d'esquerra va deixar de ser un «tots contra Franco». I se'n defensà i defensà la vigència de la posició que *Nosaltres, els valencians* representava. En aquest sentit, són molt aclaridores i instructives les seves manifestacions sobre les reaccions en contra produïdes a la Catalunya autonòmica i sobretot les fetes a propòsit de les diverses «vies» que van florir aleshores al País Valencià, que el lector pot trobar principalment a les pàgines 401-402 i 404 [1987], 437-438 [1992], 470-471 [1992], 482-483 [1992], 484 [1992], 490-491 [1992] i 516 [1992], les quals resten perfectament resumides en aquesta frase sarcàstica i clavada de Fuster: «L'anomenada tercera via valenciana ja s'ha convertit en la "Gran Via de Fernando el Catòlico"» (1992, p. 465), és a dir, en una estratègia que no porta enlloc més que a la rendició nacional, i propugnada per gent que es presentava com d'esquerra, que és la cosa que més dolia a Fuster. I aquest debat no s'ha acabat. Malauradament. Ni al País Valencià, ni a Catalunya, ni a les Illes. I és per això que Fuster continua rebent atacs deslegitimadors d'aquesta part de la seva obra dedicada a la renacionalització valenciana i catalana en general, fent-lo passar per un indocumentat que no sabia què deia i presentant *Nosaltres, els valencians* com un sac ple d'errors, tot per distreure l'atenció del fet essencial que implica aquest vessant de l'obra fusteriana, que Pierre Vilar va saber sintetitzar amb aquesta frase: «És menys com a "concepte" que cal pensar els "Països Catalans" que com a projecte.» («El concepte de Països Catalans vist per un historiador», dins *Els Països Catalans, un debat obert*, València, Climent Ed., 1984, p. 25.). Alguns, allò que realment els molesta i temen és el projecte.

Fuster, si d'un costat afirma en moltes entrevistes que *Nosaltres els valencians* és una obra de què se sent satisfet, vist que serveix per al que ell volia i que, si la tornava a escriure, cosa que no pensava pas fer, en mantindria les línies bàsiques, sobretot «quant a allò que en podríem dir la concepció nacional» (1992, p. 438; igualment a les pp. 188 [1975], 210 [1977], 461 [1992], 471 [1992], 483 [1992], 502 [1992], entre més), d'un altre costat es dol, també tot sovint, que aquesta projecció social tan poderosa que li ha donat aquest llibre (i els altres que el complementen: *Qüestió de noms*, *Un país sense política*, etc.) ha anat en minva de l'altra part de seva obra, molt més voluminosa, que al capdavall és aquella amb

què se sent més identificat i realitzat com a escriptor, com a pensador (vegeu, entre més, pp. 188 [1975], 235 [1977], 501-502 [1992]). Tenia tota la raó. L'obra assagística i erudita de Fuster, el seu pensament crític sobre la condició humana, és molt important. Si Fuster hagués escrit en francès o en anglès hauria tingut una projecció europea que escrivint en català no va poder tenir. Ell relativitzava el valor de la seva obra, pel seu tarannà escèptic i poc amic dels escarafalls i del transcendentalisme, però aquest valor no li l'ha negat ni li'l nega ningú. Tothom el reconeix com el creador de la prosa valenciana moderna, àgil, funcional, com si li hagués vingut donada per una sòlida tradició anterior, quan ell tot sol va crear aquesta tradició al País Valencià i va contribuir fortament a renovellar la llengua literària catalana en general. I amb un estil propi, inconfusible, al servei d'una ment especialment dotada per a interrelacionar i contrastar conceptes i treure'n conclusions fulgurants.

Aquesta segona edició de *De viva veu* conserva el notable pròleg d'Enric Sòria «D'un escèptic en un país de fervorosos», incrementat amb una «Postdata» específica per a la nova edició, i igualment conserva la «Introducció» de la primera edició, i l'acompanya d'una «Introducció a la segona edició», totes dues molt informatives, degudes a Isidre Crespo, el curador de l'obra, veritable fura que va saber treure entrevistes de sota les pedres i hi ha persistit fins a aconseguir augmentar-ne notablement el corpus. I encara arriba enriquida amb un plec central de vint-i-dues fotografies que Montserrat Manent feu a Fuster en diversos moments i actes, entre 1966 i 1983. Finalment, cal destacar el fet que la nova edició ha pres forma dins la col·lecció «Personatges», dirigida per Vicent Olmos, amb la relligadura de tapa dura i sobrecoberta característica d'aquesta col·lecció d'editorial Afers, cosa que acaba de fer-ne un veritable joiell. ◀